

ORGANİK BİLEŞİKLER

Prof. Dr. Arif ALTINTAŞ

ORGANİK KİMYA-ORGANİK BİLEŞİK

ORGANİK KİMYA NEDİR ?

- Organik kimya temel olarak karbon ve hidrojen elementi içeren bileşikleri inceleyen bir bilim dalıdır.
- Saç, cilt ve kasları meydana getiren RNA ve DNA; yediğimiz içtiğimiz gıdalar; giydiğimiz elbiseler; ve aldığımız tüm ilaçlar organik maddelerdir.
- Organik kimya'nın temeli **18.** yüzyıl ortalarında simyacılar tarafından atılmıştır.
- O tarihlerde simyacılar canlı kaynaklardan elde edilen maddeler ile minerallerden elde edilen maddeler arasında o zaman için açıklanması mümkün olmayan farklar gördüler.
- Bitkilerden ve hayvanlardan elde edilen bileşiklerin izole edilmesi ve saflaştırılması çoğu kez zordu.
- Bu maddeler saf olsalar dahi, bunlar ile çalışmak kolay iş değildi ve mineral kaynaklardan elde edilen bileşiklere nazaran **bozulmaya daha fazla yatkınlardı.**

ORGANİK KİMYA

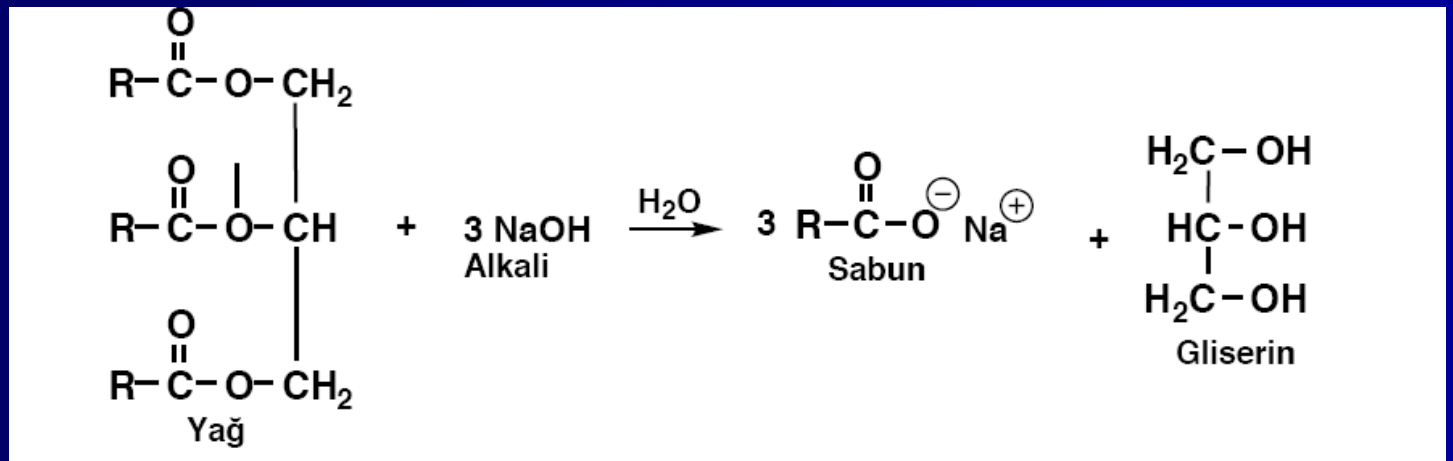
- İsveç'li kimyacı **Torbern Bergman** 1770 yılında ilk defa olarak "**organik**" ve "**inorganik**" maddeler arasındaki farkı ifade eder.
- Bu tarihten sonra "**organik kimya**" sözcüğü çok kısa süre içinde canlı organizmalardaki bileşiklerin kimyası manasına ulaşır.
- O yıllarda, çoğu kimyacılarca **organik bileşiklerde** canlı kaynaktan gelen "**yaşamsal kuvvet**" (**vital force**)'in organik ve inorganik bileşikler arasındaki farkı oluşturduğu düşünülüyordu.
- Bundan dolayı, kimyacılar **organik bileşiklerin** inorganik bileşikler gibi **laboratuvarlarda elde edilemeyeceğini** ve bu bileşikler ile **deney yapılamayacağına** inanılıyordu.
- Bu düşünce organik kimyanın gelişmesini geciktirir.

Torbern Bergman

ORGANİK KİMYA

- Michel Chevreul (1786-1889) 1816 yılında hayvansal yağ ile alkalileri reaksiyona soktu. Elde edilen madde bildiğimiz **sabun** idi ve sabun birkaç saf organik bileşiğe ayrılabilirdi.
- Bu maddelere "**yağ asitleri**" adı verildi.
- Böylece, **ilk** kez bir **organik madde (yağ)** dışarıdan bir itici güç (**yaşamsal kuvvet**) **olmadan** diğer organik bileşiklere (**yağ asitleri**) dönüştürülmüş oldu.
- Şayet yağ asitlerindeki uzun karbon-zincirini R ile gösterirsek, bu durum şu şekilde gösterilebilir:

Organik Bileşikler

- Organik kelimesi organizmadan türemiş anlamındadır ve ilk kez İsveç'li kimyacı Dr. Berzelius tarafından kullanılmıştır.
- Organik Kimya tarihinde en önemli olaylardan biri Alman kimyacı F. Wöhler'in 1928 yılında inorganik bir bileşik olan Amonyum siyanattan ısı etkisiyle organik bir molekül olan üreyi sentezlemesidir:

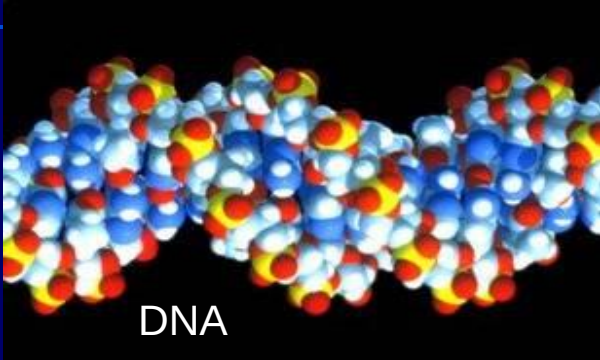

Üre

Organik ve İnorganik bileşikler arasındaki farklar

	Organik bileşik	İnorganik bileşik
Yapı	Kovalan yapıli molekküler, hepsi de C-C bağı iğerir	İyon yapıli tuzlardır, hepsinde C – C bağı yoktur
Yanıci özellik	Genellikle yanıci	Yanıci deęildir
Erime noktası	Oldukęa düřüktür	Oldukęa yüksektir
Kaynama noktası	Oldukęa düřüktür	Oldukęa yüksektir
Çözünürlük	Suda çözünmez Benzen, eter, toluende çözünür	Bir çoğu suda çözünür
İletkenlik	Elektrięi iletmezler	Elektrięi iletirler
İzomeri	İzomerleşme vardır	İzomerleşme görülmez
Katalizörler	Oluşumlarında önemli rol alırlar	Oluşumlarında rolleri yoktur
Reaksiyonlar	Fazla ısı ve zaman gerektirirler	Reaksiyonlar gayet hızlıdır
Verim	Kantitatif deęildir	kantitatiftir

Bazı organik kimyasallar

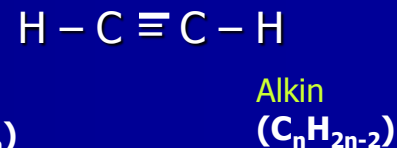
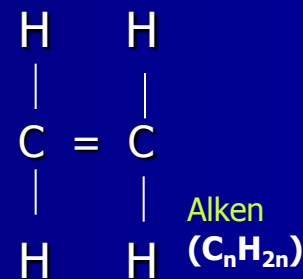
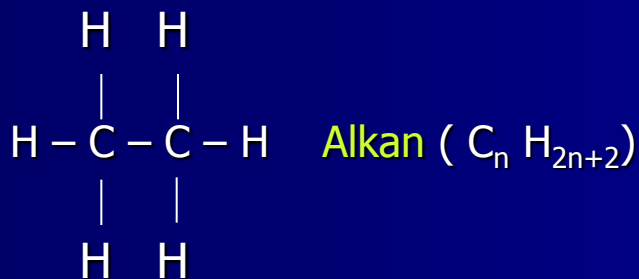
ORGANİK BİLEŞİKLERİN SINIFLANDIRILMASI

- Hidrokarbonlar yapılarında C ve H bulunduran bileşiklerdir.
- Genel olarak 2 grupta incelenebilir:
  1. Alifatik Hidrokarbonlar
    - Doymuş Hidrokarbonlar (alkanlar)
      - Düz zincirli
      - Dallanmış
      - Halkalı (siklik)
    - Doymamış Hidrokarbonlar
      - Alkenler
      - Alkinler
  2. Aromatik Hidrokarbonlar
    - a. Tek halkalı (benzen ve türevleri)
    - b. Bitişik iki halkalı (naftalin ve türevleri)
    - c. Bitişik çok halkalı olanlar

ALİFATİK HİDROKARBONLAR

- İçerdikleri bağ yapılarına göre 3'e ayrılırlar; Eğer bir alifatik hidrokarbonunda karbon atomları arasında sadece tek bağ bulunuyorsa doymuş hidrokarbon (Alkan veya parafin) olarak adlandırılır.

- Karbon atomları arasında çift (C=C) ve üçlü (C≡C) bağ içeren alifatik hidrokarbonlara doymamış hidrokarbonlar denir.
- Çift bağ bulunduran hidrokarbonlar Alken (veya olefin),
- Üçlü bağ bulunduranlar ise Alkin (veya asetilen) diye adlandırılır

DOYMUŞ HİDROKARBONLAR

ALKANLAR (PARAFİNLER)

- Genel formülleri C_nH_{2n+2} (n=herhangi bir tam sayı) şeklinde olan bileşiklerdir.
- Bu bileşiklere, moleküllerindeki ikili ve üçlü bağ içermemeleri ve sadece karbon ve hidrojenden oluşmalarından ötürü doymuş hidrokarbon da denir.
- Alkan molekülünden bir hidrojen atomu çıkması ile kalan gruba **alkil kökü** denir.
- Alkil kökleri adlandırılırken türediği alkandan “an” eki kaldırılıp, “il” eki getirilir.
- Alkil kökleri kısaca (**R-**) şeklinde gösterilir. R harfinin yanındaki çizgi, alkil kökündeki karbonun doymamış olduğunu gösterir.

Alkanların formülü ve ilgili alkil kökleri

Alkan	Molekül formülü	Alkil kökü
Metan	CH_4	Metil
Etan	C_2H_6	Etil
Propan	C_3H_8	Propil
Bütan	C_4H_{10}	Butil
Pentan	C_5H_{12}	Pentil

DOYMAMIŞ HİDROKARBONLAR

ALKENLER (OLEFİNLER)

- Genel formülleri C_nH_{2n} şeklinde olan ve yapılarında en az bir çift bağ bulunduran bileşiklerdir.
- Bu bileşiklere, moleküllerindeki ikili bağ içermeleri ve sadece karbon ve hidrojenden oluşmalarından ötürü **doymamış hidrokarbon** da denir.
- Bu tip bileşiklere halojenlerle reaksiyona girdiği zaman yağ görünümlü ürünler oluşturduğundan, yağ oluşturunca anlamına gelen **olefin** ismi de verilir.
- Çift bağın reaksiyon verme yeteneği olduğu için bir fonksiyonel gruptur.
- Molekülde bir tane çift bağ varsa IUPAC sistemine göre son eki "**en**"dir. İki çift bağ varsa "**dien**", üç tane çift bağ varsa "**trien**" son ekiyle adlandırılır.

Alkenlerin formülü ve özel isimleri

Alken	Molekül formülü	Özel adı
Eten	$\text{CH}_2 = \text{CH}_2$	Etilen
Propen	$\text{CH}_3 \text{CH} = \text{CH}_2$	Propilen
1-buten	$\text{CH}_3 \text{CH}_2 \text{CH} = \text{CH}_2$	α -butilen
2-buten	$\text{CH}_3 \text{CH} = \text{CH} \text{CH}_2$	β -butilen
Metil propen	$\text{CH}_3 \text{C}(\text{CH}_3) = \text{CH}_2$	İzo-butilen

ALKİNLER (ASETİLENLER)

- Genel formülleri C_nH_{2n-2} şeklinde olan ve yapılarında en az bir üçlü bağ içeren bileşiklerdir.
- Bu bileşiklere, moleküllerindeki üçlü bağ içermeleri ve sadece karbon ve hidrojenden oluşmalarından ötürü **doymamış hidrokarbon** da denir.

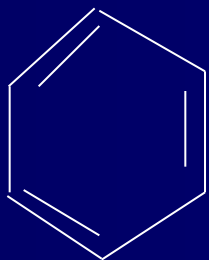
AROMATİK HİDROKARBONLAR

- Tek halkalı (benzen ve türevleri)
- Bitişik iki halkalı (naftalin ve türevleri)
- Bitişik çok halkalı
(siklik) hidrokarbon bileşikleridir.

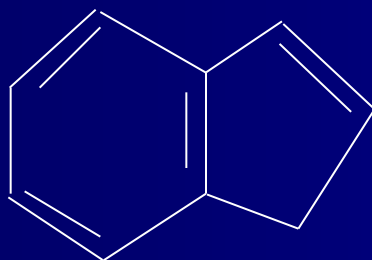
Katran, çeşitli organik bileşikler içeren önemli bir kömür fraksiyonudur. Katran içerisinde çeşitli fenoller, azot içeren bazlar ve inden, benzen, toluen, o-ksilen, m-ksilen, p-ksilen, naftalin, α -metil naftalin, β -metil naftalin, difenil, fenantren, antrasen, piren, krisen gibi aromatik hidrokarbonlar bulunur.

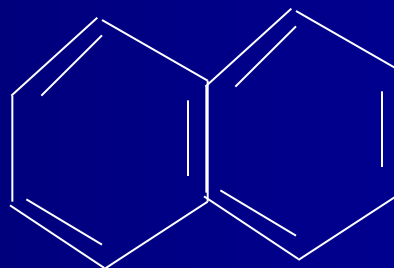
AROMATİK HİDROKARBONLAR

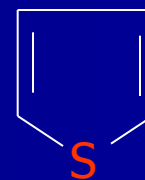
Benzen

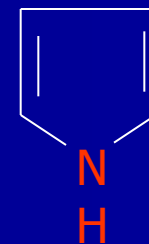
İnden

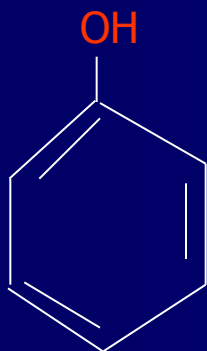
naftalin

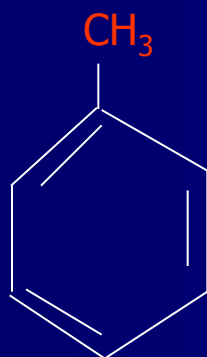
Tiyofen

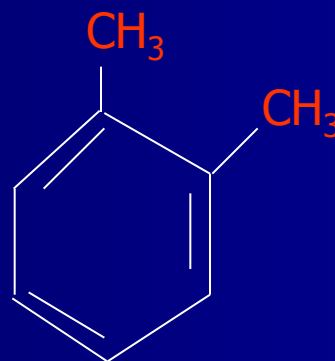
Pirol

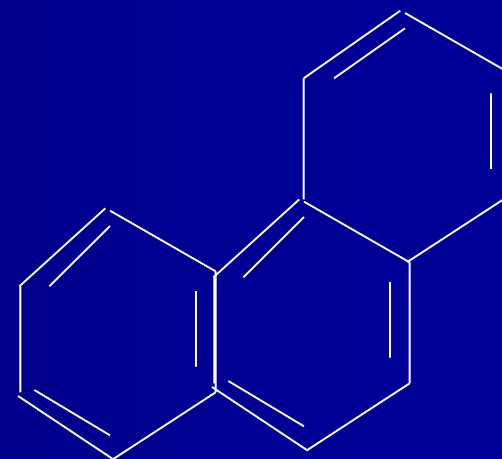
Fenol

Toluen

O-ksilen

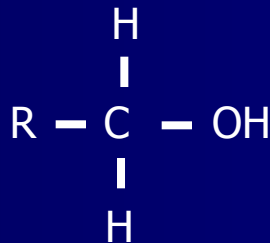

Fenantren

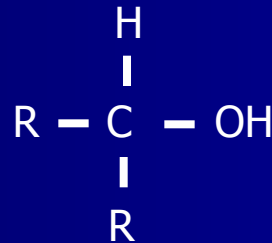
ALKOLLER VE ETERLER

ALKOLLER

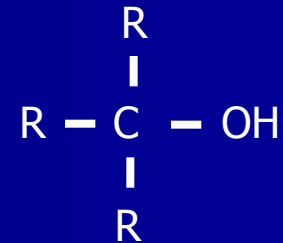
- Alkoller, alkilenmiş su veya hidroksillenmiş hidrokarbon olarak düşünülebilir
- Alkoller, hidrokarbon iskeletinde bir veya birden fazla hidroksil (OH) grubu bulunduran bileşiklerdir.
- Alkoller, moleküllerindeki hidroksil grubu taşıyan karbon atomuna bağlı alkil gruplarının sayısına göre primer, sekonder ve tersiyer olmak üzere 3'e ayrılır.

Primer alkol

Sekonder alkol

Tersiyer alkol

ALKOLLER

- Alkollerin IUPAC sistemik adlandırılmasında, hidrokarbonun adının sonuna “ol” eki getirilir.
- Ayrıca hidroksil grubunun bağlı olduğu karbonu da belirtmek gerekir.

Alkol	Molekül formülü	Özel adı
Metil alkol	$\text{CH}_3\text{—OH}$	Metanol
Etil alkol	$\text{C}_2\text{H}_5\text{—OH}$	Etanol
n-propil alkol	$\text{n-C}_3\text{H}_7\text{—OH}$	n-propanol
n-butil alkol	$\text{n-C}_4\text{H}_9\text{—OH}$	N-butanol
n-pentil alkol	$\text{n-C}_5\text{H}_{11}\text{—OH}$	N-pentanol, amil alkol

Alkoller

- Metanol, bilinen en basit alkoldür.
- Aromatik halkada hidroksil grubu içeren bileşiklere aril-alkol denmez. Bu bileşiklere genel olarak **fenoller** denir.
- Alkoller, moleküllerindeki hidroksil sayısına göre, mono ve polihidrik olmak üzere de sınıflandırılabilirler.
- Polihidrik alkoller içerdikleri hidroksil sayısına göre dihidrik, trihidrik, tetrahidrik olarak isimlendirilirler:

– Monohidrik alkol	$R-CH_2-OH$
– Dihidrik alkol	$HO-CH_2-CH_2-OH$ (etilen glikol)
– Trihidrik alkol	$HO-CH_2-CH(OH)-CH_2-OH$ (gliserin)
– Tetrahidrik alkol	$HO-CH_2-CH(OH)-CH(OH)-CH_2-OH$ (eritritol)

ETERLER

- Genel formülleri R-O-R olan eterler, alkillenmiş alkol veya iki kez alkillenmiş su şeklinde düşünülebilir.
- Su molekülünden bir H çıkıp, yerine alkil kökü bağlandığında oluşan bileşiklere alkol adı verilirken, sudaki iki hidrojenin de çıkıp, yerine iki alkil kökünün gelmesi ile oluşan bileşiklere de eter adı verilir.
  - H-O-H : Su**
  - R-O-H : Alkilenmiş su (alkol)**
  - R-O-R : Eter**
- Eterler karanlıkta ve kapalı şişelerde saklanmalıdır. Aksi takdirde eterler ışığın katalitik etkisiyle, havanın oksijeni ile yavaş, radikalik bir reaksiyona girerek, peroksitlere dönüşür. Bu peroksitler, şiddetle patlayan, oldukça tehlikeli bileşiklerdir.
- **Eterlerin isimlendirilmesi**, eter molekülünde bulunan alkil gruplarından küçüğünün isminin sonuna diğer alkil grubunun ismi ve eter kelimesi eklenir.

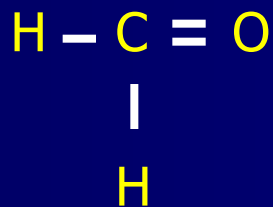
Metil etil eter	$\text{CH}_3\text{--O--C}_2\text{H}_5$
Dimetil eter	$\text{CH}_3\text{--O--CH}_3$
- Alkoller ve eterler birbirlerinin izomerleri olduklarından genel formülleri aynıdır ($\text{C}_n\text{H}_{2n+2}\text{O}$)

ALDEHİD VE KETONLAR

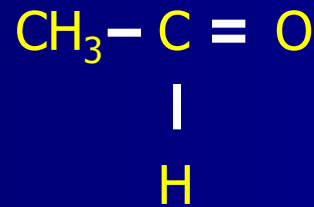
- Aldehid ve ketonlar yapılarında karbonil grubu taşıyan $C_nH_{2n}O$ kapalı formülüne sahip, izomer bileşiklerdir.
- Aldehid ve ketonların fonksiyonel grubu karbonil grubu olduğundan, aldehid ve ketonların tepkimelerinin çoğu bu grup üzerindeki çift bağ üzerinde gerçekleşir.
- Aldehidlerde karbonil grubunun karbonuna bir hidrojen ve bir alkil bağlı iken, ketonlardaki karbonil grubunun karbonuna iki alkil kökü bağlıdır.

ALDEHİDLER

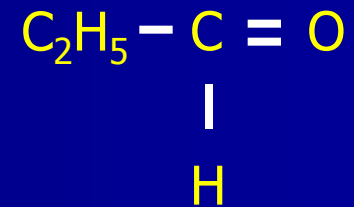
- ALDEHİDLER
- Karbonil grubunun karbon atomuna bir alkil grubu ile bir hidrojen atomu bağlanmış olan bileşiklerdir.
- Aldehidin kelime anlamı dehidrojene edilmiş alkol demektir.

Formaldehid

Asetaldehid

Propiyonaldehid

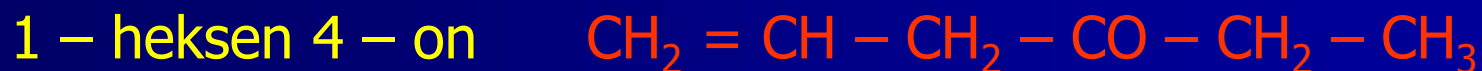
KETONLAR

- Karbonil grubunun karbon atomunda iki alkil grubu taşıyan, aldehidlere izomer bileşiklerdir.

3 - pentanon

1 - heksen 4 - on

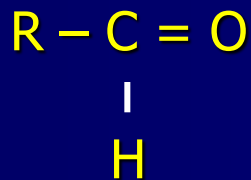

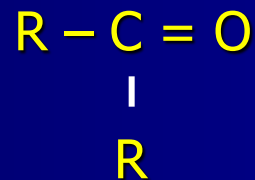
ORGANİK ASİTLER

KARBOKSİLLİ ASİTLER VE ESTERLER

- Karboksilli asitler ve esterler, yapılarında karboksil grubu (- **COOH**) bulunduran $C_nH_{2n}O$ genel formülüne sahip, izomer bileşiklerdir.
- Aynı sayıda karbon içeren karboksilli asitler ise esterler izomerlerdir.

Aldehid

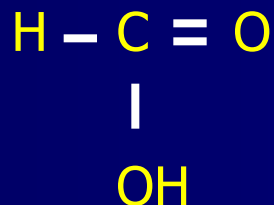
Keton

KARBOKSİLİK ASİTLER

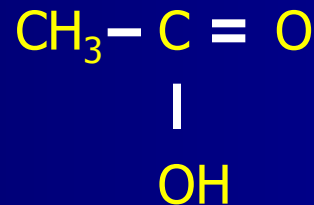
- Karboksilli asitlerde asit özelliğini – COOH grubundaki H gösterir.
- Alkil kısmındaki hidrojenler asit özelliği göstermez.

Karboksilli Asitler:

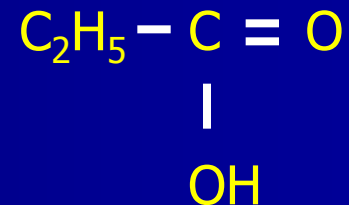
- **Monokarboksilik asitler:** Yapılarında bir tane – COOH (karboksil) grubu taşıyan, bir değerli asitlerdir.

Metanoik asit
(Formik asit)

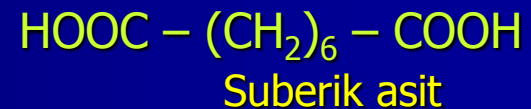
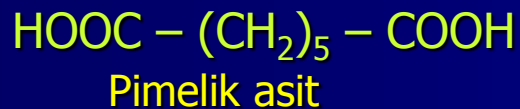
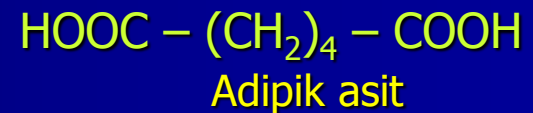
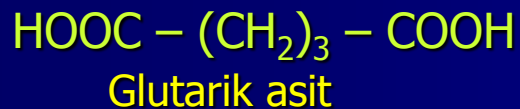
Etanoik asit
(Asetik asit)

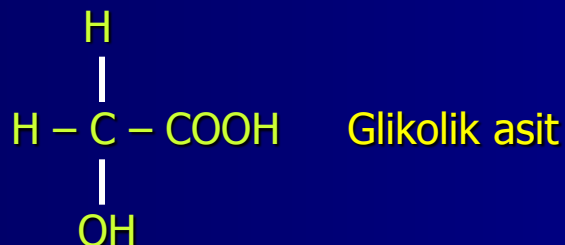
Propanoik asit

KARBOKSİLİK ASİTLER

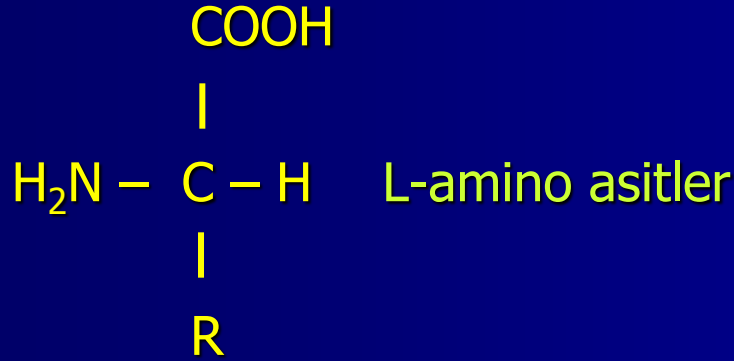
- **Dikarboksilik Asitler:** Yapılarında iki – COOH (karboksil) grubu taşıyan, iki değerli asitlerdir.

- **Oksi (Hidroksi) Asitler:** Karboksil grubu yanında –OH (hidroksil) grubu taşıyan bileşiklerdir.

- **Amino Asitler:** Karboksil (-COOH) grubu yanında -NH₂ (Amino) grubu da taşıyan bileşiklerdir.

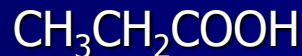
Yağ Asitleri: Karbon sayısı çift olan, monokarboksilli asitlerdir.

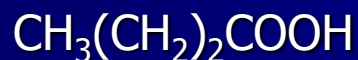
Formik asit

Asetik asit

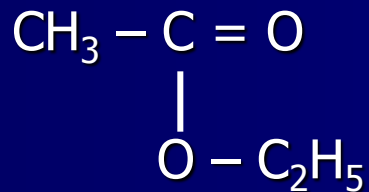
Propionik asit

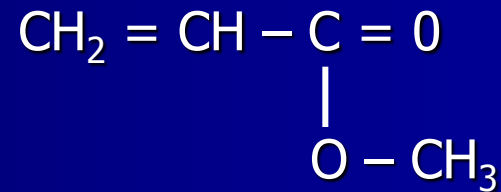
n-butirik asit

ESTERLER

- Esterler, bir molekül karboksilli asit ile bir molekül alkol arasından, bir molekül su ayrılması ile oluşan;
- Genellikle hoş kokulu katı veya sıvı bileşiklerdir

Etil asetat

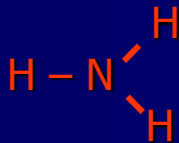
Metil akrilat

AZOTLU ORGANİK BİLEŞİKLER

1. Aminler
2. Amidler
3. Alkaloidler

■ AMİNLER

- Amonyakın hidrojenlerinin çıkıp, yerine aynı yada farklı alkil gruplarının geçmesi ile oluşan bileşiklere amin denir.
- Aminler primer, sekonder ve tersiyer olarak sınıflandırılır.
- Buna göre bir defa alkillenmiş amonyak türevlerine **primer amin**, iki kez alkillenmiş amonyak türevlerine **sekonder amin**, üç kez alkillenmiş amonyak türevlerine de **tersiyer amin** denir.
- Eğer azot atomuna aynı veya farklı dört alkil bağlanırsa **quarterner amonyum tuzları** oluşur.

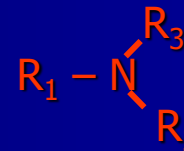
Amonyak

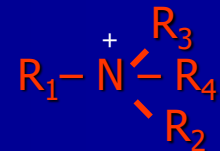
Primer amin

Sekonder amin

Tersiyer amin

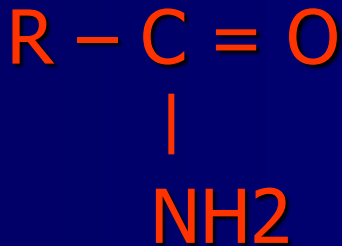

Kuarterner
amonyum tuzu

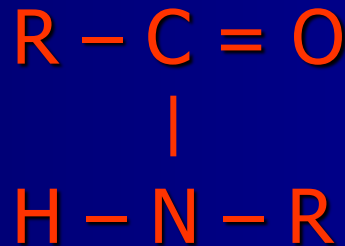
AZOTLU ORGANİK BİLEŞİKLER

■ AMİDLER

- Karboksilli asitlerdeki (-OH) grubunun yerine amino (-NH₂) grubunun geçmesi ile oluşan bileşiklerdir. Amidler, karboksilli asit türevi olarak yada bir kez açillenmiş amonyak veya amin olarak da adlandırılabilir.

Primer amid

Sekonder amid

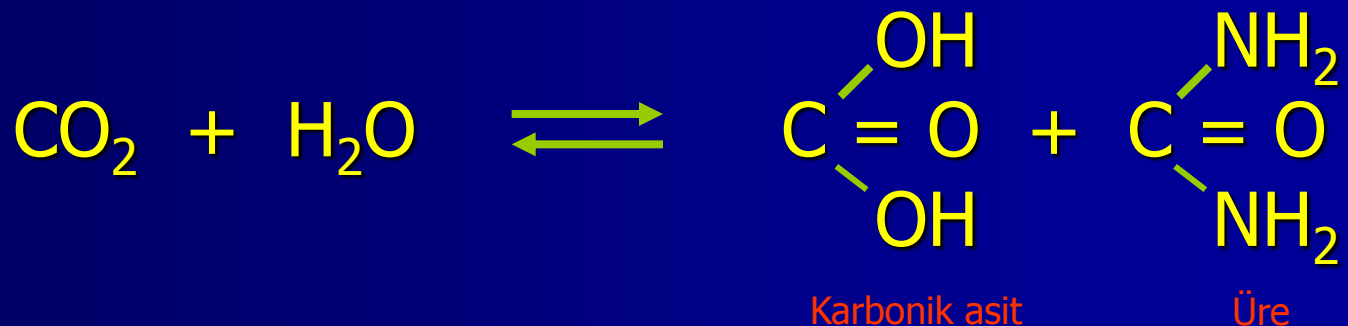

Tersiyer amid

AZOTLU ORGANİK BİLEŞİKLER

■ Üre

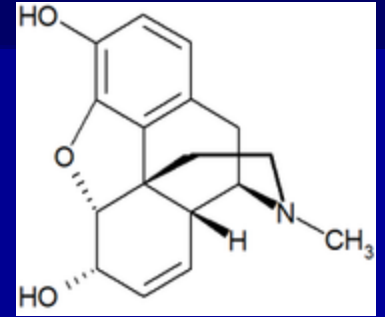
- Üre, karbiksilli asidin heri iki (- OH) grubu yerine (- NH₂) grubunun geçmesi ile oluşan karbonik asidin bir diamididir.
- İçerdiği hidrojen bağı nedeniyle suda kolayca çözünebilen, idrar ile vücuttan atılan protein metabolizması son ürünüdür.

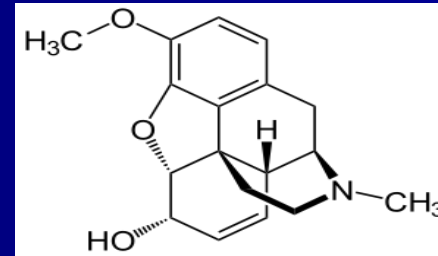

ALKALOİDLER

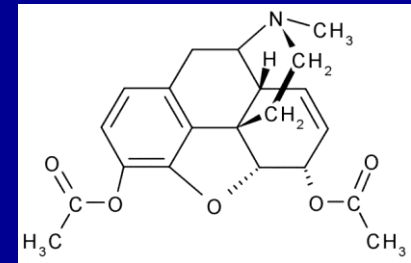
- **Alkaloidler**, bazik azot içeren ve bitkilerden elde edilen ürünlerdir. Kompleks bir yapı gösterirler. Farmakolojik etkinlikleri vardır. "Alkaloid" sözcüğü "alkaliye benzer" anlamındadır.
- Saf olarak elde edilen bir alkaloid "morfin"dir. **Morfin** haşhaş tohumunda bulunur. Molekülde metil grubu taşıyan tersiyer bir amin azotu vardır. Bu bileşiğin diğer iki önemli türevi kodein ve heroindir.

Morfin (C₁₇H₁₉NO₃)

Kodein (metil morfin)

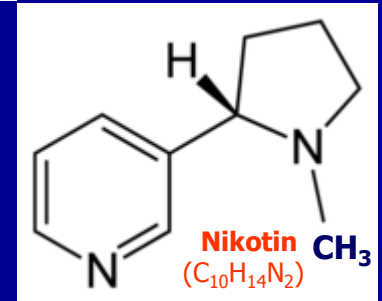
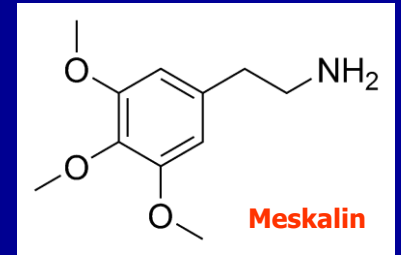
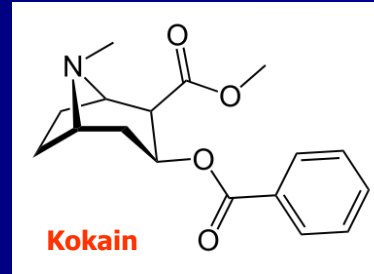

Heroin

Alkaloidler

■ Diğer Alkaloidler

- **Meskalin**: Bazı kaktüs türlerinde bulunur. Kuvvetli hayal kurdurma gücüne sahiptir.
- **Kokain**: Anestezik etkisi olan bir alkaloiddir.
- **Kinin**: Kınakına ağacı kabuğundan elde edilir. Sıtma tedavisinde kullanılan bir alkaloiddir.
- **Nikotin**: Tütün bitkisinden elde edilen bir alkaloiddir.

Teşekkürler